

> Hana Hegedušić, Ljubomir Kerekeš, Zdenko Brlek

foto: Marko Ercegović

KATARINA KOLEGA

Potresna zbilja kao nadahnuće za veliku i važnu predstavu

KRISTIAN NOVAK: *Slučaj vlastite pogibelji*

Redatelj: IVAN PLAZIBAT

Hrvatsko narodno kazalište u Varaždinu

Premijera: 14. listopada 2023.

Varaždinsko Hrvatsko narodno kazalište različitim je programima tijekom 2023. obilježavalo 150 godina postojanja, točnije izgradnje reprezentativne zgrade za kulturu u središtu grada. Za završnicu jubilarne proslave intendantica Senka Bulić odlučila je napraviti veliku predstavu prema djelu uspješnoga suvremenog pisca. Otkupila je autorska prava za novi, tada još nedovršeni roman našega najboljeg romanopisca Kristiana Novaka. S obzirom na to da su uprizorenja njegovih dvaju romana, *Črne mati zemle* i *Ciganina, ali najljepšeg*, u ZeKaeM-u i zagrebačkom HNK-u ostvarila izvrsnu recepciju kod publike i dobre kritike, mnogi to ne bi smatrali hrabrim i riskantnim potezom, međutim meni se upravo takvim čini. Stva-

ralački proces, naime, uvijek je neizvjestan i do samoga kraja ni sam umjetnik ne može znati hoće li mu novo djelo biti podjednako kvalitetno kao prijašnji radovi. Riziku se prepušta i pozvani redatelj Ivan Plazibat koji je prvi put u svojoj karijeri osmišljavao predstavu 'na neviđeno'. Intendantica je potaknula pisca da završi odavno započet rukopis, on ga je redatelju slao u dijelovima, a Ivan Plazibat ga je postupno dramatizirao i prilagođavao izvođenju na pozornici, poštujući Novakovu rečenicu i strukturu. I učinio je to, u zadanim okolnostima, sjajno. Senki Bulić rizik se isplatio (ili je ipak imala apsolutno povjerenje u autora i redatelja) jer je obljetnička predstava *Slučaj vlastite pogibelji* odmah postala hit.

> Karlo Mrkša foto: Marko Ercegović

Kristian Novak je za prijašnja dva romana iz *međimurske trilogije* dugo istraživao i proučavao podatke iz života, kako bi mu fikcija bila što bliža stvarnosti, a na pisanje trećeg dijela potaknuo ga je stvarni događaj koji je prije deset godina potresao Međimurje – zataškano i nikad dokazano ubojstvo mladog policajca koji je upozoravao na korupciju u policiji, pritom savjesno obavljajući svoj posao, bez gledanja kroz prste bogatijima i moćnijima. Bitne dijelove stvarnosti ugradio

je u svoju antigonovski intoniranu priču u kojoj prati ožalošćenu pokojnikovu obitelj, posebice brata Marlija te mladu *cool* Profu koja pred učenicima, polaznicima dramske skupine, govori što misli, zbog čega biva kažnjena. Čini mi se da ni jedan klasik nije dobio toliko svojih inačica u prošlom i ovom stoljeću koliko ga je dobila Sofoklova Antigona. Nepokoravanje vladarevoj volji, zakonu, vladajućem sustavu, pod svaku cijenu slijeđenje glasa zdravog razuma, srca i pravde tema

je koja je privlačila mnoge naše i strane pisce; Anouilh, Smole, Gavran, Žižek, Segueira i Delprato samo su neki autori čije su se Antigone svojevremeno našle na našim pozornicama. Zanimljivo je da taj lik i problem svaki pisac sagledava drukčije, upisujući svoja značenja i tumačenja, a možda se naši čitatelji i gledatelji mogu ponajviše poistovjetiti s Novakovom Antigonom jer je više nego ijedna druga urojnena u našu stvarnost.

Prava antička Antigona u ovom je slučaju ubijeni policajac koji je život izgubio zbog toga što je beskompromisno provodio pravdu vodeći se etičkim načelima, zalažući se za to da se kazne pišu svima jednako, čime je uzburkao strasti većine drugih umreženih u razne interesne sfere. Antigona postaje i mlada profesorica jer brani policajčeve postupke i kritizira ponašanje povlaštene i financijski superiornije klase pred kojom se ostali ponizno klanjaju jer od nje imaju koristi. Njezinim monologom počinje roman, a Ivan Plazibat otvara predstavu dramskim satom u kojem sudjeluju polaznici dramskog studija varaždinskoga HNK-a te Elizabeta Brodić i Nikša Eldan. Dramske igre i vježbe, posebice improvizacije, u radu s djecom i mladima imaju vrlo važnu ulogu za njihovo odrastanje: one im pomažu da se otvore, izraze svoje emocije i stajališta, otkriju probleme koji ih muče, izgrade samopouzdanje. Novak ih vješto opisuje, a Plazibat na pozornici detaljno predočava jedan dramski sat. Dramski pedagozi su mladim polaznicima uglavnom *cool*, neovisno o godinama, jer im se povjeravaju, jer ih razumiju i podržavaju, jer im, uz pomoć kazališta, pomažu da bolje upoznaju sebe i druge, kreativno ih potiču na sagledavanje svijeta u kojemu žive i svih njegovih problema. Izvršna Dea Presečki tumači Profu koja vrlo srčano pristupa svojem poslu, gori od želje da je učenici bezrezervno prihvate i zavole te da je po tome što je smatraju *cool* i bliskom sebi, izdvajaju od drugih profesora. Njezina je Profa energična i strastvena, posvećena i aktivistički prosvijećena dramska voditeljica koja srčanost i angažiranost pokazuje i izvan razreda, među starijim

kolegama i u obitelji, zbog čega će snositi posljedice. Ona jedina brani ubijenoga policajca, koji je sinu lokalnog tajkuna napisao prometnu kaznu, i glasno kritizira tajkunsko bahato ponašanje. Sin, naime, zna da mu, zbog debelog džepa njegova oca, nitko ništa ne može, a Profa nije svjesna da će se, zbog iznošenja svojega stajališta pred mladima, i sama uskoro naći na nišanu sličnih roditelja, ali i školskog sustava, pa i vlastite obitelji. Kako pritisak okoline postaje jači, Dea Presečki pokazuje nervozu svojega lika u tijelu, posebice u nogama, no unatoč tome sve glasnije i uvjerenije brani pravo na izražavanje svojega mišljenja jer zna da je u pravu. Iako je bitku izgubila, iz toga ringa izlazi kao intelektualno superiorna pobjednica, što je glumica vrlo jasno istaknula. U njezinu tumačenju osjeća se svježina i vrela krv koja mladenački naivno i idealistički buntovno želi promijeniti okoštali i tromi školski i društveni sustav čiji je glavni moto „ne talasaj“.

Njezina izvedba potaknula me na razmišljanje kako bismo postupili mi u publici da smo na njezinu mjestu ili na mjestu njezinih kolega; bismo li se borili, podržali je ili bismo se kukavički sakrili iza šutnje. Mislim da je upravo u tome najveća važnost ovoga romana, a onda i predstave – da se zapitamo gdje smo mi u toj priči i možemo li se promijeniti, imamo li snage i želje za suprotstavljanjem, smatramo li da to ima smisla ili je sve uzaludno. Ravnateljica Helene Minić Matanić držanjem i ponašanjem točno pokazuje na čijoj je strani, da joj je važnija njezina ravnateljska fotelja i ugled od istine, a od profesora se posebice istaknula Sunčana Zelenika Konjević kao Božena, duhovitim i ljudski toplim portretiranjem toga lika. Izužetna antipatičnost i napuhanost zračila je iz sjajnog Marinka Leša kao Sarina oca, pripadnika bogatijega sloja, koji se vrlo dominantno, podcjenjivački neumjesno odnosio prema Profu, njezinoj struci, zvanju i statusu. Poslije ga gledamo u potpuno drugačijem liku profesora njemačkog, potom i u minijaturama policajca i novinara. Njegove glumačke transformacije najviše su mi ostale u pamćenju.

Beti Lučić kao Sarina majka utjelovila je umišljenu i ispraznu suprugu koja nema svoje ja, a kao profesorica povijesti također se odnosila prema Profi svisoka. U školskom sustavu, ističu to Novak i Plazibat, ne valja se izdvajati. Iako bi prosvjetari trebali stati na stranu istine i pravde, većina njih zatvara oči i odabire šutnju da bi sačuvala posao i privatni mir. Takvi profesori, sjajno se to ističe spomenutim glumačkim kreacijama, među kojima je i Darko Plovanić kao profesor tjelesnog te Filip Eldan kao profesor fizike, mladima ne mogu biti nikakav uzor. Oni odgajaju pasivne generacije koje će drhtati pred financijskim moćnicima umjesto da stvaraju samosvjesne aktivne ljude koji će se suprotstaviti korupciji i svima u toj 'hobotnici'. Da to nije nimalo lako i da zahtijeva veliku dozu hrabrosti, riskiranja i odricanja, pokazuje sudbina Profe, odnosno u stvarnom životu mnogih poput nje, posebice zviždača koji su prokazivanjem krivaca sami nastradali. Tako će biti sve dok većina šuti i zatvara oči, odnosno kako Kristian Novak piše: „Ako se slučaj pogibelji pravednog tiče samo njega, s njime umire i pravda sama.“

Dok je Profina priča plod mašte Kristiana Novaka (premda je u stvarnosti školski sustav vrlo sličan opisanom), drugi, usporedni tijekom radnje izravno je nadahnut događajima iz života, novinskim člancima koji su izlazili nekoliko godina nakon pronađenoga tijela mladog policajca nedaleko od Hodošana u Međimurju; mnoge je fakte pisac uvrstio u svoj roman. U središtu te priče je brat Marli i otac Japa. Karlo Mrkša kao Marli dijame-tralno je suprotan Dei Presečki; ne govori mnogo prije nego što djeluje, dugo misli i promišlja, ne donosi ishitrene odluke. Često je iznimno smiren i tih, zbunjen svime što se događa, izgubljen. Njegov je položaj vrlo delikatan jer se nalazi između dvije vatre i mora odabrati stranu. Od njega svi puno traže, a on nije u stanju išta dati. Kao policajac ima povjerenja u svoje kolege, a otac od njega zahtijeva da im se suprotstavi. Kristian Novak, naime, detaljno opisuje događaj iz stvarnosti: proglašeno je samoubojstvo

policajca, iako nije provedena obdukcija. Policajčev otac nikad nije povjerovao u taj ishitreni i površni policijski izvještaj i slučaj je (nažalost neuspješno) prijavio Europskom sudu za ljudska prava. To su činjenice iz novina, a pisca su, kao i redatelja, zanimali obiteljski odnosi – što se događa u trenutku kad sin ne želi pomoći očajnom ocu, kad brani policiju i svoje kolege koje otac optužuje za ubojstvo. Tada se događa dramski sukob. Ljubomir Kerekeš vrlo je dojmljivo utjelovio Japu, muškarca treće životne dobi, njegovu tugu koja se postupno pretvara u silovit gnjev prema policiji i teško razočaranje u sina Marlija, njegovu upornu borbenost i mahnito uzimanje pravde u svoje ruke kako bi sam kaznio ubojice. Naposljetku se njegova angažiranost pretvara u beznadni očaj. Kerekeš je najviše i najbolje od svih izvođača istančano i s pravom mjerom, vrlo uvjerljivo i izuzetno precizno prikazao široku lepezu Japinih emotivnih stanja s kojima gledatelj lako rezonira i zbog kojih potresni događaj djeluje još šokantnije. Dojmljiva je i kreacija Seke Hane Hegedušić koja, za razliku od Jape koji tuguje bez suza, ne može prestati plakati, no unatoč shrvanosti pokazuje otpor policajcima te ljutnju i prezir prema bratu Marliju. Ona je istovremeno i krhka i snažna, čvrst oslonac u obitelji na koju otac može računati, most pomirenja između oca i sina. Sve troje glumaca vrlo su uvjerljivo predočili kako tragedija utječe na obitelj i živote njezinih članova, koliko ih može povezati, ali i razdvojiti.

Policijski sustav se u slučaju Dine Molnara, ubijenoga policajca iz stvarnosti, pokazao kao vrlo nedjelotvoran i koruptivan, a njegove najveće žrtve su sami djelatnici, poštteni policajci. Dok je spomenuti moto školskoga sustava „ne talasaj“, policijski bi mogao glasilati „ili si s nama ili te nema“. Kristian Novak i Ivan Plazibat prikazuju kompleksnost toga posla, nezavidan položaj policajaca u obračunu s kriminalcima ili nasilnicima, a potom i vlastitim iskvarenim kolegama. Dobri i loši policajci ne postoje nažalost samo u knjigama, filmovima i u predstavama. *Slučaj*

> Robert Plemić, Karlo Mrkša foto: Marko Ercegović

vlastite pogibelji umjetnički odražava mnogo toga što je Dino Molnar proživljavao u svojoj policijskoj postaji, a o čemu su poslije javno progovorili njegovi bliski kolege i prijatelji.

Policijca koji je prešao na mračnu stranu sjajno tumači Marko Cindrić. U početku se

predstavlja kao kolega kojemu je stalo do Marlija, ali i do policijske reputacije. Poput tihe i jezive sablasti prati ga na svakom koraku, no na kraju pokaže svoje pravo lice zločinca i kriminalca. Jasmin Mekić i Deni Sanković bili su izvrsni kao njegovi puleni koji uopće ne razmišljaju glavom, nego

> Dea Presečki, Robert Španić foto: Marko Ercegović

šakama i vatrenim oružjem. Njih su dvojica, kao i Mario Jovev, glumci riječkoga HNK-a Ivana pl. Zajca; naime, predstava je koprodukcija varaždinskoga i riječkoga HNK-a. Iako mnogi pozdravljaju takve suradnje, a glumci ih često priželjkuju, one utječu na učestalost izvođenja, odnosno može se ostvariti manje izvedaba, što je za ovakvu predstavu prava šteta.

Marko Cindrić, Jasmin Mekić i Deni Sanković najviše podsjećaju na likove iz filmova, a film je medij koji redatelj Ivan Plazibat u nekim svojim predstavama isprepliće s kaza-

lištem. Poput njegove više puta nagrađivane uspješnice *55 kvadrata*, koja se izvodi u splitskom HNK-u, i tu je važan čimbenik kamera koja prati pojedina lica. Videooperater Luka Ivić kamerom prati događanja izvan pozornice, u garderobi i hodniku, no to nisu puke dokumentarističke snimke jer on umjetnički bira kadrove koje prikazuje na ekranu; to su najčešće krupni kadrovi lica ili pojedinih predmeta. Zahvaljujući kameri, dobiva se više različitih planova, prati se više lica, a pridonosi se i stvaranju napetosti, za što je zaslužan i skladatelj Hrvoje Nikšić. Predstava Ivana Plazibata prati se poput najnapetijega

filmskog trilera. Tempo joj, unatoč trosatnom trajanju, ne pada, a za to su, uz vještoga redatelja, zaslužni i glumci i njihove uvjerljive, gotovo filmske kreacije. Stoga valja pohvaliti sve i navesti one koje još nisam spomenula. To su Zdenko Brlek, Robert Španić, Ljiljana Bogojević, Robert Plemić, Damir Puja i Jan Rendić. Kako bi bili što realističniji, svi, čak i riječki glumci, govore kajkavski, narječjem međimurskoga kraja, u čemu im je pomogla fonetičarka i jezična savjetnica Ines Carović.

Za brz ritam zaslužna je i multifunkcionalna scenografija Liberte Mišan koja je uz pomoć metalne konstrukcije ostvarila više manjih prostora koji vizualiziraju privatne stanove, školske učionice i urede, policijske garderobe i sl.

Kostimografkinja Petra Pavičić odabrala je (i šivala) kostime koji, iako su svakodnevni odjevni predmeti, točno ocrtavaju kakav je koji lik, iz kojeg miljea dolazi, je li na strani dobra ili zla, je li konzervativan ili liberalan, koliko ima novca, predstavlja li prijetnju ili sigurnost, je li bahat ili ponizan, na kojoj se društvenoj ljestvici nalazi, koliko je superiorn i moćan. Primjerice, upravo se po crnoj kožnatoj jakni i crnim hlačama dalo naslutiti da je Trojnar Marka Cindrića glavni negativac.

Kristian Novak veliki je pisac ne samo zbog važnih tema kojima se bavi i koje sjajno transponira u tkivo fikcije nego i zbog književnih postupaka koji nas često iznenađuju. U novom romanu postoje različiti stilovi pisanja, a pojedina lica neočekivano progovaraju o stvarnim događajima. U njemu je fikcija čvrsto isprepletana s fakcijom, čega u dramtizaciji i predstavi Ivana Plazibata nema. On se odlučio za napetu, filmski ispriповjedanu priču na čijem kraju kratko doznajemo, tekstom ispisanim na platnu, kako je dalje živio i radio stvarni brat ubijenoga policajca. Novak u svojim romanima dosta stranica posvećuje i ljubavnom odnosu, pa tako u *Slučaju vlastite pogibelji* doznajemo detalje o Profinim emocijama prema suprugu i bivšem dečku Marliju. U predstavi se te emocije mogu iščitati zahva-

ljajući glumačkoj izvedbi Dee Presečki, no o njima se mnogo ne govori. Plazibat, s druge strane, dodaje dašak filmske melodramatike pa Profa u posljednjem trenutku sprečava Marlija da ubije one za koje sumnja da su mu ubili brata. Redatelj vjerno slijedi priču, ali poziva gledatelje i da pročitaju roman jer se u njemu kriju još mnoga, na sceni neotkrivena, iznenađenja. S druge strane, oni koji su najprije pročitali roman, sigurno će htjeti pogledati i predstavu. Na taj način se Plazibat i Novak, književnost i kazalište, savršeno dopunjuju.

Uz to, mene su roman i predstava naveli na pretraživanje interneta kako bih doznala više o prikazanom slučaju.

Tragično je što Dino Molnar nije jedini ubijeni policajac u našoj zemlji za čije ubojstvo nitko nije odgovarao, čije se ubojstvo vodi kao samoubojstvo. Postoje mnogi članci s imenima drugih policajaca. Strašno je koliko roditelja traži pravdu za smrt svoje djece, čak i pred Europskim sudom za ljudska prava, neuspješno.

Novakov roman smješten je u Međimurje jer se bavi konkretnim slučajem, međutim ne bih se složila s tvrdnjom da je to međimurska priča. Nažalost, to je žalosna priča iz Hrvatske koju svakako treba pročitati i pogledati na pozornici varaždinskoga HNK-a.

Za 150. godišnjicu to kazalište daruje svima nama veliku i važnu predstavu, s ansamblom od dvadeset dvoje glumaca, sjajnih varaždinskih i riječkih glumaca te polaznika dramskog studija, koja će mnoge privući da posjete Varaždin – zbog aktualne teme, dinamične i napete režije i uvjerljive izvedbe, zbog težine koja, vjerujem, nikoga ne može ostaviti ravnodušnim.